

COVID-19'UN SERMAYE PİYASALARI ÜZERİNE ETKİSİ

Cem TEMİR

Yüksek Lisans Öğrencisi

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Finans Enstitüsü

temircem@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1998-4671

ÖZ

Covid-19'un yarattığı salgın beraberinde küresel bir ekonomik krizi getirmiştir. Türkiye'de mart ayından bu yana etkisini gösteren kriz ile ekonomik faaliyetler sekteye uğramış, dış ticaret, turizm ve iç talep kanalları zarar görürken etkiler nisan itibariyle tüm ekonomiye ve sermaye piyasalarına da yansımıştır. Yabancı yatırımcıların ülkeden çekilmesi ile tahvil piyasalarında likidite sorunu başrol oynamış ve hisse senetlerinde düşüşler yaşanmaya başlamıştır. Covid-19'un sermaye piyasalarına olan etkileri pandeminin süresine bağlı olarak negatif durgunluklara yol açmıştır. Bu çalışmanın amacı Covid-19'un sermaye piyasalarına olan etkilerini incelemektir. Bu bakımdan finans literatüründeki çalışmalar taranmış ve yorumlanmıştır. Araştırmanın sonuçlarında Covid-19'un sermaye piyasalarına olan etkilerinden ve önerilerden bahsedilerek mevcut duruma ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Sermaye Piyasaları, Türkiye

JEL Kodu: E44, G12, G18

IMPACT OF COVID19 ON CAPITAL MARKETS

ABSTRACT

The outbreak of Covid-19 brought with it a global economic crisis. The April March economic activity in Turkey has been disrupted by the crisis, while Foreign Trade, Tourism and domestic demand channels have been damaged, and the effects have been reflected in the entire economy and capital markets. With the withdrawal of foreign investors from the country, the liquidity problem played a leading role in the bond markets and stocks began to suffer declines. The effects of Covid-19 on capital markets have led to negative recessions due to the duration of the pandemic. The aim of this study is to examine the effects of Covid-19 on capital markets. In this respect, studies in finance literature have been scanned and interpreted. The results of the study mentioned the impact of Covid-19 on capital markets and the recommendations and included assessments of the current situation.

Keywords: Covid-19, Capital Markets, Turkey

JEL Codes: E44, G12, G18

Gönderim Tarihi: 09.08.2020; Kabul Tarihi: 23.08.2020

Derleme Makale – Copyright © İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi

1. GİRİŞ

Sermaye piyasası 20. yy' ikinci çeyreğinden bu yana bütün dünyada ivmelenen bir gelişme kaydetmiştir. Gelişmekte olan ekonomik değerlerin nakit gereksinimlerinin ana kaynağı olarak ülkelerin üretim organlarının sanayileşmesinde bir tür lider haline gelmiştir. Globalleşen dünyada farklı ülkelerin gelişmelerinin, ekonomik anlamda pozitive gitmelerinin ve en önemli sonuçlarından biri olan bağımsızlıklarının ana belirleyicisi olmuştur. Günümüzde sermaye piyasalarının geliştirdiği unsurlar sadece ülke ekonomisinin gereksinimi olan kaynağı sağlamak için değildir. Bu unsurlar aynı zamanda daha nitelikli, daha geniş çaplı ekonomik göstergelere sahip olan ve risk grubunun düşük olduğu ülkelere de efektif bir biçimde kaynak aktarımı sağlayıp, o ülkelere gelişimleri için elde etmeleri gereken ekonomik performansı sağlamaktadır. Buna karşılık ekonomik gelişme sınırlarına ulaşamayan ülkeleri bir anda terk ederek onları ekonomik krize de sürüklemektedir.

21.Yüzyıla globalleşmeye giren sermaye piyasaları gün geçtikçe daha fazla birbirlerine entegre hale gelmiştir. Bu gelişmeler neticesinde geçmiş zamandaki birçok sermaye piyasasının yerine, belirli sayıda, çok daha etkili ve çok daha likit bir piyasanın geçeceğini söylemek bir tahmin veya kehanet sayılmayacaktır. Bahsi geçen piyasaların içerisinde Türkiye bakımından en önemli olanı hiç kuşkusuz Avrupa Birliği piyasasıdır. Avrupa Birliği'nin kuruluş aşamasında imzalanan antlaşma, üye ülkelerin birbirleri arasındaki ve üye ülkeler ile diğer ülke piyasaları arasında ki sermayenin serbest dolaşımını engelleyici sebepler barındıran her türlü etmenin kaldırılmasını öngörmektedir.

COVID-19' un global anlamdaki tesirleri çağımızın yalnızca bilim dünyasının değil aynı zamanda siyaset dünyasının, medyanın ve kamunun da ana gündem konusu olmuştur. COVID-19 virüsünün sebep olduğu sağlıksal rahatsızlıkların beraberinde ilk olarak ekonomik sarsıntılar olmak üzere sosyal, toplumsal ve psikolojik sarsıntılara neden olmuş ve COVID-19 çok yönlü bir pandemi haline bürünmüştür. Virüsün finansal piyasalar üzerindeki daraltıcı tesiri en küçükten en büyüğe bütün sektörlerde varlığını hissettirmiş, tüm ekonomik piyasaları ve sektör karar vericilerini doğrudan etkilemiştir. Oluşan pandemik duruma karşı dünya piyasalarında genişletici nakit ve genişletici finansman politikaları uygulanmaktadır. Pandemiyle mücadele konusunda bazı ekonomiler savaş ekonomisi uygulamalarını gündemlerine almış, bazıları ise 1920'lerin sonunda yaşanan Büyük Buhran'ı hatırlatmış, başka ekonomik çevreler ise diğer yaşanan salgın, savaş ve ekonomik krizlerle bir alakası olmadığını ve COVID-19 döneminin kendine özgü politika ihtiyaçlarının olduğunu söylemişlerdir (Botta vd., 2020). Bu ortak motivasyonun ana kaynağının üç önemli yönüne dayandırılmaktadır. Bu nedenler; şokun harici olması, başta Avrupa bölgesi ve neredeyse bütün dünya piyasalarını etkileyen bir kriz olması ve arz ve talep krizlerinin birleşik bir kompozisyonunun yansımalarıdır (Botta vd., 2020).

COVID-19 için yürütülen önleme çalışmaları özellikle genişletici finans politikalarını yoğun bir biçimde ortaya koymaktadır. Başta özel sektörün fon ve işgücü yapısının zarar görmemesine yönelik atılan adımlar, sosyal yardımlarla beraber aileler için maddi ve manevi destekleyici programlar da bölge ayrımı yapılmamaktadır. Seyahat kısıtlamaları, kısıtlı bir süreyle hizmetlerine ara verilen mağaza/AVM'ler, şirketlerin hizmete ve üretime ara vermeleri, sokağa çıkma yasakları vb. ana ihtiyaç yasaklamaların etkisiyle uygulanması zorunlu hale gelen genişletici maliye uygulamalarının kısa ve uzun dönemdeki analizleri şu şekilde sıralanabilir (Loayza ve Pennings, 2020):

- Kısa vadeli iktisadi politikaların temel çıkış noktaları sosyal yardım politikalarını güçlendirmek ve salgından etkilenen işletmelere acil finansman desteği olmuştur. Bir başka ifade ile temel hedef noktası hane halkları ve firma sektörleri olmuştur. Bu noktadaki temel motivasyon iktisadi faaliyet düzeyini canlandırmaktan ziyade işsizlik ve iflasların önüne geçmek olmuştur.
- Orta vadeli politikalar ise parasal ve mali teşvik uygulamaları ile özellikle kamu hizmetlerinin sürekliliğini sağlamak, sektörel destek paketleri sunmak ve kurtarma tedbirlerine yönelik adımlar atmaktır.

Dünyanın yaşadığı en büyük krizlerden biri haline gelen COVID-19'un neden olduğu pandemi, Türkiye'de de hem ekonomik hem sağlık açısından önlem alınmasını kaçınılmaz hale getirmiştir. Bu önleyici davranışlar, salgının halk sağlığı açısından etkilerini minimuma indirmek olduğu kadar kişi ve kurumların ticari hayatlarına negatif etkileri de hafifletmek amacıyla uygulanmaktadır. Sermaye Piyasası Kanunu etrafında toplanmış olan firmalar ve bahsi geçen firmalarla bir ilişki içinde bulunan şahıslara yönelik olarak SPK'nın bunun gibi olaylarda ortaya koyabileceği kararların yakın takibi büyük önem teşkil etmektedir. SPK'nın II.15.1 numaralı Özel Durumlar Tebliği gereği, bahsi geçen bu şirketler için Kamuoyu Aydınlatma Platformu'na ait finansçıların yatırımlarındaki kararların etkilenmesi yönündeki işlemlerin duyurulması ve Covid-19 nedeniyle oluşan gelişmelerin bildirilmesi gerekli bir durumdur.

Bu bilgiler ışığında pandemi nedeniyle birden fazla firma ve şirket faaliyetlerini durdurmuş ya da kapasite azaltarak, evden çalışma veya vardiya sistemini getirmişler ve pandemi döneminde iş akışını sağlamaya çalışmışlardır. Sermaye piyasalarında işlem gören bütün firmalar karşı karşıya kaldıkları bu zor süreç birçok mali ve hukuki sorumluluğu sağlamada engel olmaktadır. Bu doğrultuda Sermaye Piyasaları Kurulu, yapmış olduğu duyurular ve almış olduğu kararlarla beraber sermaye piyasalarında işlem gören kişi ve kurumların pandemi sürecini en az zararla geçirmeleri için gerekli adımları atmıştır.

Bu çalışmanın amacı sermaye piyasalarının dönemsel değişimleri ve içinde bulunulan pandemi sürecinin de etkileri ile Covid-19'un sermaye piyasaları üzerindeki etkilerini ele almaktır.

Araştırma kapsamında SPK, Statista, TCMB, TSKB, TÜRMOB gibi yayınlanan raporların verileri üzerinden ilerlenmiş, Covid-19'un etkilerinin araştırıldığı literatür taraması yapılarak, Covid-19 hakkında genel bilgilere, sermaye piyasalarına olan etkilerine, SPK'nın aldığı tedbirlere yer verilirken son olarak alınması gereken tedbir ve politikalar bazında önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Pandemi halini almış olan yeni koronavirüs, ekonomi ve finans alanlarında da etkilerini göstermiştir. Piyasalarda hissedilen ani ve hızlı düşüşler, Mart ve Nisan 2020 aylarından bu yana bu konunun ekonomi literatüründe araştırılmalar yapılmasına neden olmuştur. İlk olarak insan sağlığını etkileyen bir hastalık olduğu için sağlık sektöründe ve genellikle tıpçıların yaptığı araştırmalara süre içerisinde, finans, ekonomi ve farklı sektörlerde takip etmiştir.

Danimarka bölgesindeki tüketici bireyler üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, Danimarka bankalarındaki işlem seviyesindeki müşteri verileri incelenmiştir.

Çalışma analizleri bütün kart harcamalarının %25 azaldığını ve bu negatif duruma kısıtlanan mal ve hizmetlerin olduğunu gözlemlemiştir (Andersen vd, 2020).

8-9 Nisan 2020 tarihinde yeni koronavirüs vaka ve vefatlarının ABD piyasalarına etkisi üzerine yapılan çalışmalarda, GARCH model verileri, ABD'deki COVID-19 hastası ve vefat eden kişi sayılarının ABD piyasasını çok etkilemediğini, lakin İtalya, İspanya, İngiltere ve İran gibi ülkelerde ki vefat ve hasta sayılarının ABD piyasalarını etkilediğini göstermiştir (Onali, 2020).

Baker, Bloom vd. (2020), borsa piyasalarının oynaklığı, ekonominin uzun vadedeki belirsizliği ve işçi piyasaları bazında COVID-19'un ABD ekonomisine geniş çaplı etkilerini incelemiştir. ABD bu senenin son çeyreğini kapsayan süreç neticesinde yaklaşık olarak %11-20 arasında bir küçülme ile karşı karşıya kalabileceği ve ortaya çıkan küçülmenin büyük bir kısmı COVID-19 sebebiyle ortaya çıkan belirsizliğin bir ürünü olduğunu vurgulamıştır.

20 Ocak – 7 Nisan 2020 dönemi arasında COVID-19'un Çin borsalarına etkisini araştırmıştır. Yapılan analizler neticesinde elde edilen bulgular COVID-19 döneminin pay ücretlerinde büyük farklılıklara sebep olduğu gözlemlenmiştir (Yan, 2020).

10 Ocak 2020 ve 16 Mart 2020 dönemlerinde, Covid-19'un Çin borsası için pay getirilerindeki vaka ve ölüm oranlarının gündelik değişimleriyle negatif yönlü olduğu saptanmıştır (Al-Awadhi vd., 2020).

İktisadi faaliyet düzeyleri, arz ve talep, tedarik zincirleri, ticaret düzeyleri, yatırım düzeyleri, fiyatlar genel düzeyi, döviz kurları, finansal istikrar ve risk unsurları üzerinde meydana gelen değişimleri incelemiştir (Barua, 2020).

De Espana (2020), karantina günlerinin ve ekonomik şokların sürekliliğini araştırmak amacı ile İspanya ekonomisindeki çıktı kayıpları ve ekonomik etkiler üzerinden farklı senaryolar kurgulamıştır. İspanya ekonomisinin 2020'de daralacağı, bu daralmanın belirsizliklere karşı hassas olduğu ifade etmiştir. COVID-19'un kısa vadede özellikle işgücü piyasalarını önemli ölçüde etkilediği, yeni gelişmelerin ve belirsizliklerin boyutlarının elde edilen bulguların yeniden yorumlanmasını zorunlu kılacağı vurgulamıştır.

Liu vd. (2020) yaptıkları araştırmada 21 ülkenin borsaları üstünden Covid-19'un borsalara yönelik etkisini incelemişler ve Covid-19'un ülke ve bölgesel bazdaki borsaları olumsuz şekillerde etkilemekte olduğunu saptamışlardır. Ayrıca çalışma sonuçlarında Asya ülkeleri için borsaların salgına yönelik tepki hızı ve salgının devamında gelen süreçlerde Asya borsalarındaki kayıpların telafi edilmeye çalışıldığına da rastlanmıştır.

Gormsen ve Koijen (2020) tarafından yapılan araştırmada ise kâr payları ve büyüme oranları arasındaki etki incelenmiştir. Çalışmanın bulgularına göre Covid-19, 2020 yılı içinde ABD için %17, AB için %28 oranlarında kâr payında azalma, ABD için %3,8 ve AB için %6,3 oranında büyüme azalması olacağı ön görülmüştür.

Taymaz (2020) Covid-19 tedbirlerinin ekonomik etkileri ve politika önerilerinde bulunmuştur. Çalışmada istihdamda yaşanan azalma ile ücret gelirlerinin düşüşü ve bunun neticesinde de bu kayıpların sırayla %10,0 ve %13,4 oranlarına yükselişi tahmin edilmiştir. Kamunun almış olduğu tedbirlerden dolayı, gelir destekleri iş ve

gelir kaybı yaşayanlar için toplumsal destek sağlanacak şekilde hazırlanmalı ve Covid-19 önlemleri ekonominin daralmasını engellemeye yönelik olmalıdır.

Tayar vd. (2020) Tüm sektörlerin kendine has dinamikleri olduğu için etkilenme durumları göz önünde bulundurularak sektör özelinde çözüm önerileri sunmuşlardır. Analizlerinde Türkiye'deki aktif vaka sayılarındaki günlük değişim bağımsız değişken, BIST sektör endekslerindeki günlük değişimleri ise bağımlı değişken olarak kullanmışlardır. Yapılan tahmin modelleri sonrasında Covid-19 salgınının Türkiye'de Elektrik, Ulaştırma, Mali, Sınai, Teknoloji Sektör Endeksleri üzerinde görece yüksek düzeyde anlamlı ve olumsuz etkilere sahip olduğu bulgularına ulaşmışlardır. Ayrıca, inceledikleri 10 sektörde Covid-19 salgınının Ticaret Sektörü hariç farklı anlamlılık düzeyinde olumsuz etkilerinin olduğunu gözlemlemişlerdir.

Keleş (2020) Covid'19'un Türkiye'de ortaya çıkmasının ardından ve yayılma döneminde pay piyasasının kısa dönemli tepkilerini araştırmıştır. Araştırmada BIST-30 endeksinde yer alan payların Mart-Nisan 2020 dönemindeki günlük fiyatları kullanılmıştır. Çalışmada Olay çalışması yönteminden yararlanılmıştır. Bu çalışmada pandemiye karşı sosyal tedbir duyurularına ve 100. vaka, 1000. vaka ve 1000. ölüme pay piyasasının anlamlı negatif tepki verdiği ortaya çıkmıştır. Sonuçlara göre Taşımacılık ve Otomobiller ve bileşenleri sanayi grubu firmalarında bu etkilerin arttığı gözlemlenmiştir. Ayrıca ekonomi tedbir paketinin ise bankalar dışında genelde sakinleştirici etki gösterdiği belirlenmiştir.

Adıgüzel (2020) Covid-19 pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizini ele aldığı çalışması ile salgının Türkiye ekonomisine olan etkilerini makroekonomik bir yaklaşımla irdelemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlara göre Covid-19 krizi, Türkiye ekonomisi için üretim, istihdam, kişi ve işletme gelirleri, ihracat, cari açık, bütçe açığı ve merkezi yönetim toplam borç yükünü pandemi süresince olumsuz yönde etkileyerek GYSH'da yaklaşık olarak 400-675 milyar TL arasında bir kayıp olduğunu sonucuna ulaşılmıştır.

Tosunoğlu ve Kasal (2020) Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Sağlıklı Küresel Ekonomi İçin Politika Uygulamaları: IMF'nin rolünü ele aldıkları çalışmalarında hastalığın kişisel ve ekonomik etkilerine dikkat çekmişlerdir. Çalışmada Covid-19'un Türkiye'ye olan etkilerine değinildiği noktada TCMB politika faizi olan bir hafta vadeli faiz oranını %10,75'ten %9,75'e indirmiş ve bu indirime ek politika kararları da alındığı belirtilmiştir.

Acar (2020) Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi'ni ele aldığı çalışma ile Çin Vuhan'da meydana gelen Covid-19 salgınının yarattığı etkilerin turizm faaliyetlerindeki muhtemel etkilerinin belirlenmesinin amaçlandığı araştırmada WHO'nun resmi web sitesi verileri analiz edilmiştir. Bulgular doğrultusunda ulaşılan sonuçlara göre Covid-19'un ülke ekonomileri üstündeki etkilerinin uzun süreli olarak devam edici türden zararlara yol açacağı belirtilirken turizm sektörünün bu zarardan direk olarak etkileneceği belirtilmiştir.

Akça (2020) Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisini ele aldığı çalışmada ele alınmış olan havacılık sektörü üzerine Covid-19'un etkileri incelenmiş, Türkiye havalılık sektörü göstergeleri üstünden mevcut durumla ilgili değerlendirmelere gidilmiştir.

Eğri ve Doğaner (2020) Covid-19 ve ekonomik krizi KOBİ'ler özelinde bir değerlendirme ile ele aldığı araştırmasında arz ve talep tarafında yaşanan durgunlukların KOBİ'lere olan baskısını incelemiştir. KOBİ'lerin büyük firmalara kıyasla daha kırılgan olan piyasa ve finansal yapısına dikkat çekerken, çalışmanın amacı itibarıyla KOBİ'lerin yaşadıkları iktisadi sorunları göz önünde tutarak alınması gereken tedbirlerin ve önlemlerin belirlenmesi yönündedir. Çalışmanın amacı doğrultusunda ise farklı sektörlerde faaliyet göstermekte olan firma temsilcileri ile yarı yapılandırılmış mülakat tekniği üzerinden araştırma gerçekleştirilmiştir.

Torun Kayabaşı (2020) Covid-19 'un piyasalara ve tüketici davranışlarına etkilerini ele almıştır. Çalışmanın amacı Covid-19'un ülkeler ve insanların davranışlarındaki değişimlerin ortaya konması şeklinde belirlenmiştir. Ülke ve insanların bütçelerinde ekonomik daralmalara yol açan salgından dolayı, tüketicilerin alışveriş davranışlarında gittikleri değişiklikler, tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de piyasalarda durgunluk yarattığı saptanmıştır.

Yetgin (2020) Koronavirüsün Borsa İstanbul'a etkisi üzerine araştırma ve stratejik pandemi yönetimi araştırmasında Türkiye'de Covid-19'un Borsa İstanbul 100 endeksine etkilerini araştırmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlara göre Covid-19 vaka sayısı, BİST 100'e anlamlı bir şekilde etki ederek ekonomik yönden zarar vermiştir.

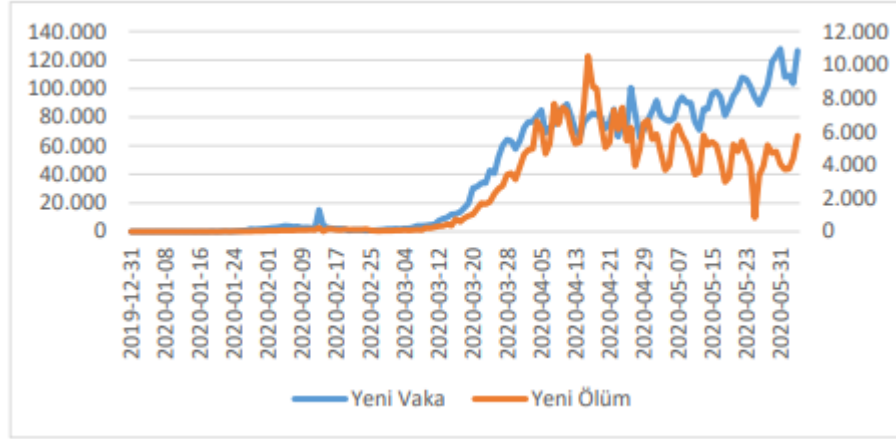
Soylu (2020) Türkiye ekonomisinde Covid-19'un sektörel etkilerini incelemiştir. Çalışma kapsamında Türkiye ekonomisinde belirtilen makroekonomik göstergeler üzerinde oluşan değişimler incelenmiştir. Ekonomik göstergelerdeki değişimler Covid-19 ile mücadele konusunda uygulanmakta olan genişletici para ve maliye politikaları bakımından Türkiye ekonomisinin uzun vadede yatırım fonksiyonunu yeniden tahsis etmesi gerekliliği sonucuna varılmıştır.

3. COVID-19'UN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Geçtiğimiz senenin sonlarına doğru Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19, çok süre geçmeden Wuhan şehri ve yakınlarındaki bölgeyi sonrasında ise bütün ülkeyi etkisi altına almıştır. Ocak 2020 tarihinde ise yeni koronavirüs global gündem de yerini almıştır. Daha sonrasında başta İtalya, İspanya, İngiltere, Almanya olmak üzere Avrupa kıtasının tamamına yayılmıştır. Türkiye'de ise ilk COVID-19 vakası 10 Mart tarihinde görülmüştür. Hükümet bu pandemiye karşı alınacak tedbirlerini ivedi bir şekilde almış, bu doğrultuda 12 Mart tarihinde eğitim öğretim hayatına ara verilmiş, futbol ve basketbol müsabakalarını ertelemiştir. İlk vakanın görüldüğü 10 Mart tarihinden yaklaşık bir hafta sonrasında ilk ölüm gerçekleşmiş, bundan 24 saat sonra Türkiye'deki vaka sayısı 100' aşmıştır. 21 Mart tarihinde birçok ülkeyle hava trafiğini askıya alma kararı verildikten sonraki saatlerde Türkiye'de bulunan koronavirüs taşıyıcı sayısı 1000'li sayılara ulaşmıştır. İlk vakayı takip eden ayın sonunda Türkiye'deki yenikoronavirüs yüzünden vefat eden sayısı 100'ü sonrasında 10 Nisan tarihinde 1000 kişiyi geçmiştir (WHO, 2020). Bu proseste Türkiye'nin ana gündemi COVID-19 olmuştur.

WHO analizlerine göre, 4 Haziran 2020 tarihinden beri dünya çapında 6.416.828 hastalanan kişi ve 382.867 kişinin ise vefat etmiştir. Bu tarihte dünya çapında tespit edilen vaka sayısı 126.350, vefat eden kişi sayısı ise 5.741'dir. Nisan ayının başlarından beri tespit edilen hasta sayısında ki hızlı artış trendinin durduğu, mayıs ayıyla birlikte özellikle ikinci ve takip eden haftalarda Güney Amerika'da tespit

edilen COVID-19 vakaları cüzi bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Bununla beraber Nisan ayından bugüne vefat eden kişi sayısında azalma trendi gözlemlenmektedir. Vaka sayıları artış göstermeden vefat sayılarındaki azalma COVID-19 ile ilgili tedavi proseslerinde gelişme olduğuna işaret etmektedir (WHO, 2020).

Kaynak: <https://ourworldindata.org/covid-cases>

Şekil 1. COVID-19 Günlük Vaka ve Ölüm sayıları

Şekil 1’de COVID-19 günlük vaka ve ölüm sayılarından gözüktüğü gibi, Türkiye’de koronavirüsün internete aranma artışını göstermektedir. Bu bilgiler ışığında COVID-19 sebebiyle vefat eden ilk kişiyle birlikte bu hastalığa olan ilgi tepe noktasına ulaşmıştır.

Global salgınla alakalı oluşan ekonomik negatifliği minimum seviyesine getirmek için ülke çapında politikalar uygulanmış ve destek paketleri açıklanmıştır. Bunlardan ilki ilk vaka Türkiye’de görülmesinden 8 gün sonra 18 Mart tarihinde açıklanmıştır. 100 milyar TL’lik destek paketinin içeriğinde vergi sorumlulukları, krediler, kısa çalışma desteği, gelir seviyesi düşük ailelere yardım gibi hususları barındıran kararlara yer verilmiştir. İkinci destek paketi takip eden nisan ayında kabul edilmiş, bu uygulamada ise işsiz bireylere nakit desteği, kredi, kredi kartı vb. borçları öteleme gibi konulara yer verilmiştir. Ayrıca işe son verme uygulamasının kaldırılması yani işten kimsenin çıkartılmaması, geçici olarak kapatılan işyerleri için önlemler, kyk kredilerinin ötelenmesi, emekli ve engel durumu olanlara yardımda bulunulması ve stokçuluğun önlenmesi gibi maddelerden bahsedilmiştir.

COVID-19’un bulaşma ivmesini durdurmak adına 11 Nisan 2020 tarihinde 30 büyükşehir ve Zonguldak’ta hafta sonları sokağa çıkma yasağı getirilmiştir, bu yürütüm kapsamı içerisindeki iller daraltılarak 6 Haziran 2020’ye kadar devam etmiştir.

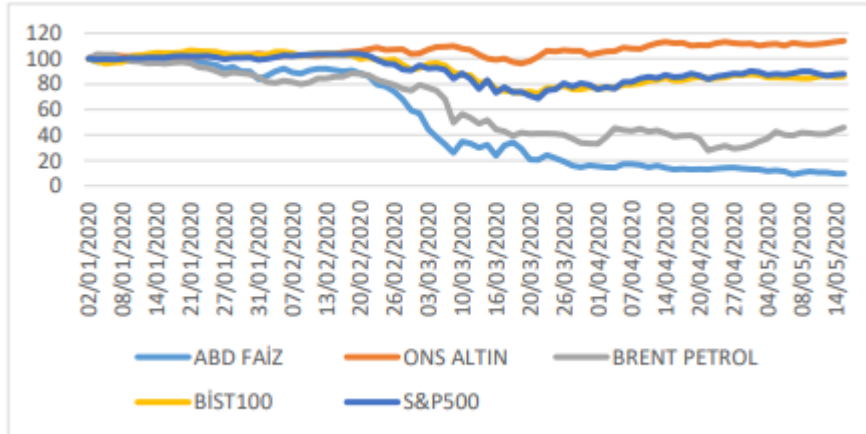
3.1. COVID-19’un Sermaye Piyasası Kurumları Üzerindeki Etkisi

Covid-19’un sermaye piyasası kurumlarına olan etkileri incelendiği zaman, sabit getiriye sahip araçlar piyasaları ve hisse senedi piyasalarında etkin bir rol oynadığı, etkilerinin sert ve düzenlemelere gidilmek zorunda bıraktığı görülmüştür. Salgın ile oluşan gelişmelerin içinde global finansal piyasalarda yaşanan oynak ve belirsiz durum sonrası yeniden fiyatlamalar yapılmış, bütün piyasalar içinde likidite sıkışıklıkları yaşanmış, sermaye çıkışlarında ve dolarla karşı karşıya kaldığında ülke kurlarının değerleri aşınmış, tahvil piyasalarında işlemler azalmıştır ve bu

değişimler sonrası az gelişmiş piyasalarda etkileri daha çok görülmüştür (World Bank Group, 2020)

Finansal süreçler farklı isimlerde anılıyor olsa bile Covid-19'un bir finansal kriz olmanın ötesinde daha karmaşık ve sonuçlarının henüz net olarak görülmediği yeni bir kriz olduğu konusu tüm ekonomistlerin ortak fikridir. Hükümetlerin sosyal izolasyon programlarına girmesine iten bu süreç ile negatif arz ve talep şoklarının aynı anda yaşandığı görülmüştür. Covid-19, finansal piyasalarda, likidite sıkıntısı ve kur baskısı ile küresel piyasaları etkilemeye devam etmektedir (İmamoğlu, 2020). Bu şartlar altında gelişmekte olan ülkelere ait en büyük risk, yoğun haldeki ülkeden çıkan yabancı sermaye ile ihracatta yaşanan ufalmalardır. Bunun yanı sıra özellikle petrol başta olmak üzere hammadde fiyatlarındaki düşüşle, Mart 2020 itibariyle gelişmekte olan ülkeler üzerinden tahvil ve bono ile toplam 83,3 milyar dolar çıkış yaşatırken, yeni gelişmekte olan ülkelerdeki kurlar dolar karşısında değer kaybetmiş ve bundan en çok etkilenen ülkeler Brezilya, Meksika, Rusya ve Güney Afrika olmuştur. Ayrıca Türkiye'de bu süreçte dolar karşısında değer kaybeden ülkelerden biri olmuştur.

COVID-19'un arz ve talep şoklarının karmaşık bir kompozisyonu halinde olmasına vurgu yapılmış olup Euro bölgesi içindeki hükümetlerin, firma sektörü ve hane halkı sektörlerinin desteklenmesi adına zorunlu müdahalelerde bulunduğu görülmüştür. Avrupa Merkez Bankası'nın para politikalarının birincil piyasalarda kupon tahvilinin satın alımı ile salgına yönelik izlenen karşı politikalara destek verilmiştir. Salgının etkilerini azaltabilmek için Avrupa çapında kurtarma planlarının hayata geçirilmesi gerekliliğine dikkat çekilmiştir (Botta vd., 2020).

Kaynak: <https://ourworldindata.org/covid-cases>

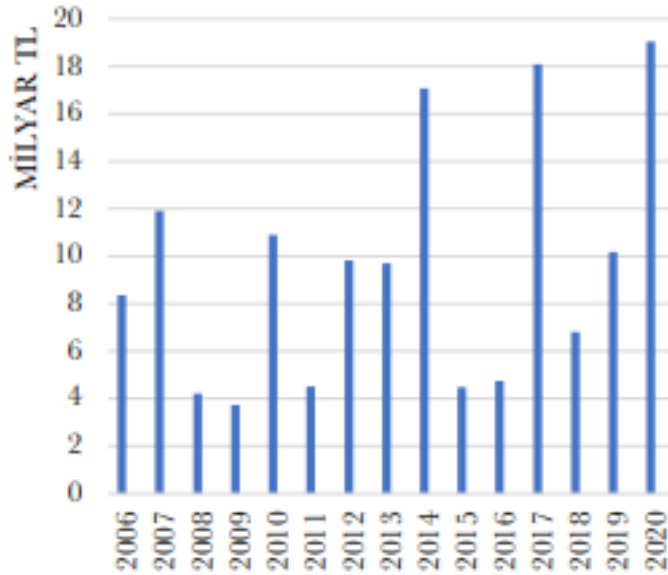
Şekil 2. Varlık Getirileri

2020 senesi ilk çeyreğinde 1 \$ = 5,95 TL ve 1 € = 6,65 TL iken Covid-19'un etkilerinden dolayı yabancı sermaye ve fonların Türkiye'den hızla çıkmasından dolayı sermaye piyasalarında da paralel bir azalma görülmüş, bunun neticesinde ise Türk Lirası dolar ve Euro karşısında değer kaybetmiştir. MB verilerine göre, yabancı yatırımcılar 2020 ilk çeyreğinde yaklaşık olarak 3 milyar dolar hisse satarak Türkiye'den yatırımlarını çekmiş, döviz rezervinin erimesine yol açmıştır.

Covid-19 salgınının oluşturduğu kriz ilk olarak gelişmekte olan ülkelerde yapılan devlet tahvil ihraçlarına etki etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin oynak ve belirsiz piyasa şartlarının yanında artış gösteren finansman ihtiyacı, yüksek miktarda fonlama maliyetleri, artış gösteren yabancı sermaye çıkışları, belirsiz yatırımcı

davranışları gibi etmenlerle karşı karşıya kalarak bunlarla mücadele etmek durumuna gelmişlerdir. Bu durumun neticesinde borçların devamlılığında, özellikle yüksek kamu borçlarında kırılma içeren ülkeler için kritik bir önem ortaya çıkmıştır. Salgının dünyadaki sermaye piyasalarında yarattığı etkileri benzer şekilde Türkiye’de de görülmüştür. Türkiye’de yabancı yatırımcılar tahvil ve hisse senetleri piyasalarından çekilmiş, şubat ayı itibariyle 77,4 milyar dolar olan brüt dolar rezervleri, 17 Nisan itibariyle 54 milyar dolara kadar gerilemiştir. Merkez Bankası’nın döviz rezervlerindeki azalış, pandemi süresince şubat-nisan ayları arasında 19,1 milyar dolar azalırken, altın rezervleri ise 896 milyon dolar artış göstermiştir (TCMB, 2020).

Covid-19 vakalarının ortaya çıkmaya başladığı mart ve nisan dönemleri itibariyle kamu (yurt içi) borçlanmalarında yaşanan artışların temel nedeni ise yavaşlayan ekonomi ile azalan vergi gelirleri ve hükümetin sağlık ve transfer giderlerinin artmasından doğan bütçe açığındaki artışın yaşanması ile finansman ihtiyacının artmasıdır. Borçlanma miktarlarındaki artış Şekil 3 ve Şekil 4’te verilmektedir.

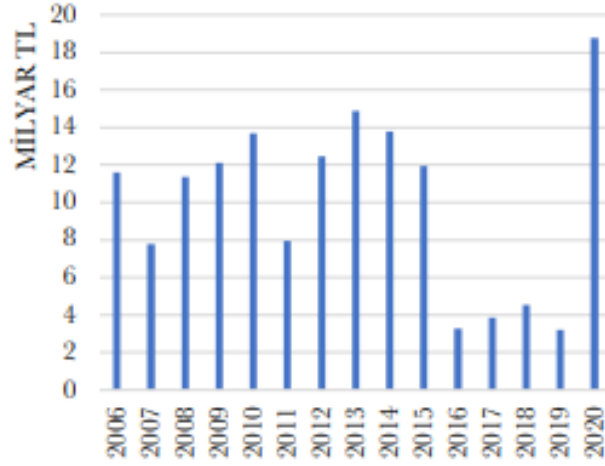

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Şekil 3. Yıllara Göre Mart Ayı Kamu Borçlanması

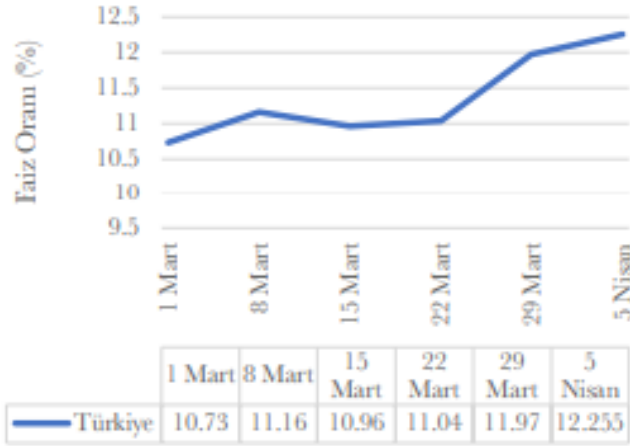
Şekil 3’te görüldüğü gibi Hazine ve Maliye Bakanlığı verileri incelendiğinde yalnızca mart ayındaki ihracı tutarlarını gösterirken Şekil 4’te de sadece nisan ayı tahvil ihracı tutarları verilmektedir. 2020’nin mart ayında tarihsel ortalamaya kıyasla neredeyse 2 katı bir borçlanma yaşandığı görülmektedirken nisan itibariyle son 5 yıla kıyaslandığında 3 kat daha fazla borçlanma görülmektedir.

Şekil 4’te görüleceği üzere kamu borçlanmalarında yaşanmış olan artışlardan dolayı Türkiye’de 2 senelik tahvil faizlerinin nisan ayı itibariyle artış gösterdiği görülürken, martın ilk haftası %10,73 faiz oranı ile kapatılmış ve 2 yıllık gösterge tahvil faizi, nisan ikinci haftasında %12,255 ile tamamlanırken bunun sonucunda 150 baz puanlık bir artış yaşanmıştır.

Kaynak: Hazine ve Maliye Bakanlığı

Şekil 4. Yıllara Göre Nisan Ayı Kamu Borçlanması

Kaynak: investing.com

Şekil 5. Türkiye'de İki Yıllık Tahvil Faizi

Kaynak: <https://ourworldindata.org/covid-cases>

Şekil 6. Döviz Çıkışı ve Dolar Kuru

Krizin tetiklediği haliyle gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de hızlı bir şekilde yabancı sermaye çıkışı yaşanırken, 2020 ilk çeyreğinde 8,4 milyar dolarlık hisse senedi ve Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) satışı yaşanmıştır. Bu durumun neticesinde döviz kuru yükselerek sene başında 5,95 TL olan 1\$, 7,23 TL düzeyine kadar yükselmiş ve Covid-19 dolayısıyla reel kur endeksi %10 oranında düşüş yaşamıştır (Adıgüzel, 2020).

Uluslararası sermaye piyasalarının birbirleri ile etkileşim halinde olması Covid-19 salgınının tüm dünyayı hızlıca sarmasına ve küresel piyasalarda risklerin artmasına yol açmıştır. Tasarrufları elinde tutan yatırımcılar yalnızca ulusal olarak değil yabancı hisse senetler, tahvil ve benzeri menkul kıymetlere olan yatırımlarını da azaltmışlardır. Covid-19’un ne şekilde önlenebileceğine yönelik metotların tam anlamıyla bilinmemesi, borsalardaki sert satış dalgalarının meydana gelmesine yol açarken borsalarda tarihi düşüşler yaşanmasına neden olmuştur. Covid-19 un etkisi ile işletmeler, globalleşmenin yanında piyasaların durağanlaşmasına bağlı olarak stratejilerini değiştirmişler, tasarruflarda hızlı artışa rağmen yatırımlardaki azalma, sermaye piyasalarındaki likit fonların başlıca üç yöne kaymasına yol açmıştır. Bunlar banka kredileri, finansal plasmanlar ve ihraç edilen hisse senetlerinin geri satın alınarak borsadaki değerlerinin yükseltilmesine yönelik atılımlar olmuştur. Bunların yanı sıra işletmeler, finansman amaçlarını finansal piyasalara başvurarak, hisse senedi sahipleri ile aralarındaki ilişkilerde hissedarların lehine değiştirmiş olup bu gelişmelerden sermaye sahipleri fayda sağlarken emek sahipleri zarar görmüşlerdir.

Türkiye ekonomisinde, Covid-19 salgınının ekonomiye olan etkilerinin sınırlandırılması için Fed ve diğer gelişmiş merkez bankalarından sonra TCMB’de 17 Mart itibarıyla olağanüstü toplanarak politika faizinde 100 baz puan indirimle, küresel çapta oluşan belirsizliğin Türkiye ekonomisi üstündeki olası olumsuz etkilerine karşı bankaların Türk lirası ve yabancı sermaye likidite yönetiminde esnekliklere giderek öngörülebilirliğin artırılmasına çalışılmıştır. Reel sektöre kredi akışının devam edebilmesi için bankalara hedefli ilave likidite imkanları tanınmış ve reeskont kredi düzenlemeleriyle ihracatçı firmalar, nakit akışında desteklenmek amacıyla yeni tedbirler açıklanmıştır (TCMB, 2020).

18 Mart 2020 tarihinde Türkiye ekonomisindeki olumsuzlukların sınırlandırılması için devletin açıkladığı “Ekonomik İstikrar Kalkanı”, istihdamda sürekliliğin sağlanması için alınan tedbirlerin yanı sıra faiz ve vergi ödemelerinin ötelenebilmesi, asgari ücret desteği, emekli aylıklarında düzenlemeler gibi maddeleri içermektedir. Hükümetin aldığı önlemlerin yanında BDDK ve Sermaye Piyasası Kurulu da salgına yönelik ilave tedbir paketlerini açıklamıştır (TCMB, 2020).

Hükümet, küçük ve orta ölçekli işletmelere işletme sermayesi sağlayacak, işsizlik yardımlarını finanse edecek ve borç ödemelerinin ertelenmesini sağlayacak 15,4 milyar ABD doları tutarında bir teşvik paketi açıklamıştır. Bununla birlikte, offshore swap piyasasında Döviz Alım satımını sınırlamak ve gösterge faiz oranlarını düşürmek gibi eylemler Türk lirasının değeri azalmıştır. Türkiye ayrıca, IMF’den yardım almayı geri çevirmiştir. Buna ek olarak, 2018 yılında sırasıyla 30 milyar ABD doları ve 168 milyar ABD doları olan turizm ve ihracat gibi karlı endüstrilerden elde edilen gelirler, küresel seyahat kısıtlamaları nedeniyle neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Bu ekonomik darbeler Türkiye’yi özellikle derinden etkilemiştir. Döviz rezervleri 2009 yılından bu yana en düşük seviyelere inmiş ve çeşitli finansman gereksinimleri için yetersiz kalmışlardır (Statista, 2020).

3.2. Covid-19'a Yönelik Alınan Tedbirler

Covid-19 'un etkileri sonrası Sermaye Piyasası Kurulu (SPK), 19 Mart 2020 tarihinde sermaye piyasası araçları borsada işlem gören şirketlere finansal tabloların açıklanabilmesi için 30 gün uzatılması yönünde bir karar vermiştir. Özel finansal raporlama dönemi barındıran şirketler bu uzatmalardan faydalanabilmişlerdir. Bunun yanı sıra SPK, 2016 senesinde almış olduğu kararlar ile borsaya kote şirketlerdeki geri alım işlemlerine yönelik sınırlamaları ve zorunlulukları ortadan kaldırmıştır. (SPK, 2020).

Dünyanın büyük ekonomilerinden Amerika'da Covid-19 kapsamında 6 Mart 2020, 18 Mart 2020, 26 Mart 2020, 23 Nisan 2020 tarihlerinde olmak üzere, 75.000 \$ 'a kadar kazanan Amerikalılara 1.200 \$'lık doğrudan ödemelerde 600 milyar \$ (Bruegel tahmini) - bu, daha yüksek gelirli için kademeli olarak sona erecek ve 99.000 \$ 'dan fazla geliri olanlar için sona erecektir - ve çocuk başına ilave 500 \$ yardımı, Küçük işletmelere Federal garantili kredilerde 349 ABD doları (Maaş Çeki Koruma Programı), Maaş Çeki Koruma Programı için 320 ABD doları ek fon, İşsiz yardımı genişletmek için 193 milyar \$ (Bruegel tahmini), ek 13 hafta ve haftada dört ayda 600 \$'lık bir iyileştirme sağlayarak, bunları ilk kez serbest çalışanlara ve konser çalışanlarına genişletmek için (Tahmin için varsayımlar: sabit işsizlik oranı) %20 (Fed Bulliard %30, şu anda %5.5 olarak tahmin edilmektedir); 4 Ocak 2020 itibarıyla tüm yararlanıcılar 2020'de 16 hafta daha kalıyor ve daha sonra işsizlikten çıkıyor; tüm yeni yararlanıcılar yıl boyunca kalacak yardımlar, Hastaneler ve gazilerin sağlık hizmetleri için 117 milyar dolar, Büyük işletmelerdeki işçiler için acil durum ücretli izin hükümleri, genişletilmiş işsizlik sigortası ve ücretsiz testler dahil olmak üzere ulusal acil durum bildiri önlemlerini finanse etmek için 100 milyar dolar yardım, 100 milyar dolarlık ek sağlık harcamaları: Hastaneler için 75 milyar dolar ve ek koronavirus testi için 25 milyar dolar, Kriz sırasında ödenen ücretlerin% 50'sine varan, faaliyetlerini askıya almak zorunda kalan veya brüt gelirleri bir önceki yıla göre% 50 oranında düşen işletmeler için, çalışanları elde tutmak için 50 milyar dolarlık vergi kredisi, Havayolu endüstrisine ücretler ve sosyal haklar için 32 milyar dolarlık hibe, Stratejik ulusal ilaç ve tıbbi malzeme stoku için 16 milyar dolar, Ek Beslenme Yardımı Programı (gıda pulları) ve Çocuk Beslenme Programı için 15,5 milyar dolarlık ek finansman, Salgını kontrol altına almak için mücadele eden yetkililere 8.3 milyar dolar ve aşı araştırması için 3 milyar dolar tahsis etmiştir. Amerika'da sermaye piyasalarında oluşacak sorunlar için likidite ve garanti önemler kapsamında 560 milyar \$ destek sağlanmıştır (Statista, 2020).

Almanya işletmelere yönelik 500 milyar € bütçeli bir kredi paketini oluşturmuştur. Daha sonra bu miktar Alman meclisi tarafından 756 milyar €'ya çıkarılmış ve bu fonun 156 milyar €'su sosyal yardımlara ayrılmıştır. Kalan miktar ise şirketlere kredi paketi olarak sunulmuştur. Vergi ödemelerinde ertelemeler, işe gidemeyenler maaşlarının ödenmesi, küçük işletme ve serbest çalışanlar için 50 milyar € doğrudan sübvansiyon, salgından dolayı kira ödeyemeyenler için ev sahiplerinin evden çıkarmalarını zorlaştıran kararlar alınmıştır (Statista, 2020).

Covid-19 salgınında Avrupa en fazla can kaybının yaşanmakta olduğu yer olurken tüm Avrupa'da en fazla can kaybı Fransa'da yaşanmıştır. Fransa devleti, Covid-19'un etkilerine karşı işsizler ve işten çıkartılanlar için 45 milyar € bandında bir fonun yanı sıra, bankalar şirketlere 300 milyar € kredi paketi sağlamıştır. Aynı zamanda şirketlere ait elektrik, kira ve gaz ödemeleri durdurulurken, sıkıntı içindeki şirketlerin gerekmesi halinde ileri tarihlerde kamulaştırılacağı gündeme gelmiştir. Almanya'yı devamında İspanya'nın aldığı 200 milyar €'lık paket ve bu paketin 100 milyar €'sunun KOBİ'lere ayrılması almıştır (Statista, 2020).

Avrupa'da Covid-19'dan en fazla etkilenen İtalya'da ise devlet 25 milyar € destek paketi sunmuştur. Pakette 4 farklı madde yer almaktayken bunun 3,2 milyar €'su ulusal sağlık sistemi ve sivil koruma, 10,3 milyar €'su istihdam ve gelir korumasına, 5,1 milyar €'su 340 milyar € ek kredi alacak olan şirketlere ve hane halkına tetikleyici olarak sunulmuştur. Vergi ödemeleri askıya alınmış, çalışanlara ve işletmelere vergi teşviki amacıyla 1,6 milyar € ayrılmıştır (Statista, 2020).

SPK, Borsa İstanbul'da hisselerini geri almak isteyen şirketler için geri alım programlarına devam edileceğini, aksi halde yönetim kurulu kararı olarak program uygulayacaklarını hatırlatmıştır. Borsa İstanbul hisse senetleri piyasalarında açığa satış yasağının uygulandığı tarih olan 28 Şubat 2020 sonrasında, SPK 2 Mart 2020 tarihli duyurusunda, yeni bir duyuruya kadar yasağın süreceğini belirtmiştir. 23 Mart 2020'den sonra, SPK tarafından aksi belirtilene dek marj ticaretinde gereken marj oranlarıyla ilgili esneklikler getirilmiştir. Oranın %50'lerinin altına çekilmesi halinde teminatların tamamlanmasına yönelik olarak önceki gereklilik yerine, teminat oranı marj ticareti kapsamında asgari olarak %35 olarak belirlenmiştir. Teminat oranı ya da takas yükümlülüklerinin yerine getirilmesi yükümlülüklerini yerine getirmemekte olan yatırımcılar için Borsa İstanbul tarafından bir bildirim yapılmaması kararı alınmıştır. (SPK, 2020).

Sermaye Piyasası Kurumu'nun 13 Nisan 2020'deki kararlarına göre ise sermaye piyasasında yer alan bir kurumun yurt dışı yerleşikler ile girmiş olduğu para takası, vadeli döviz, opsiyonlar ve diğer türev işlemlerdeki toplam, ilgili kurumun döviz ödemelerini ve Türk Lirası almasını kabul etmiş olduğu durumlar içinde, sermaye değerinde belirtilmekte olan öz kaynaklarının %1'inden fazla olamaz şeklindedir. Aynı şekilde önceki ay sonunda hazırlanmış olan yeterlilik tablolarınca, sermaye piyasası kurumunda yurt dışı yerleşiklerle giren para takası, kurumun Türk Lirası ödemeyi ve döviz almayı kabul etmesi halinde herhangi bir takvim gününde aşılmayacak olup, vadeye kadar 7 gün süren işlemlerde %1, 30 gün süren işlemlerde %2 ve vadesi 1 yıl süren işlemlerde ise %10 olarak belirlenmiştir (SPK, 2020).

Bu işlemlerin vade öncesinde iptal edilmesi ya da vadelerin uzatılmasına yönelik talepler için SPK'nın yazılı onayı gerekmekte olup, BDDK 12 Nisan tarihi itibarıyla SPK'nın kararıyla yukarıda yer alan kısıtlamalara dâhil edilmiştir. SPK'nın verdiği bu kararlar neticesinde alınması gereken tedbirlerle ve izlenmesi gereken politika önerileri ile sermaye piyasalarındaki tahvil ve hisse senetlerine olan arzın artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3. COVID-19'a Yönelik Alınması Gereken Tedbirler ve Sermaye Piyasalarına Yönelik Politika Önerileri

Covid-19'un sermaye piyasaları üzerinde yarattığı etkilere yönelik alınması gereken tedbirleri genel olarak devletlerin şirketlere destek olması üzerine şekillendirebiliriz. İşletmelerin nakit akışının iyileştirilmesi için hükümetler finansal şartlarda gevşeme yolunu seçmeleri, işletmelerin mal ve hizmetlerine olan talebi arttırmaya yönelik atılımlar yapılmalıdır. Devletlerin kısmi istihdam ve maaşlara yönelik destek paketlerini açıklarken devlete yapılacak ödemelerde azalmalar veya iptallere gitmeleri gerekmektedir (McKinsey, 2020).

Covid-19'un etkilediği perakende ve eğlence sektörlerinin %32 oranına sahip bir bölümü, turizm sektörünün %29 oranına sahip bir bölümü, bankacılık sektörünün %24 oranına sahip bir bölümü, gıda ve tarım sektörlerinin %15 oranına sahip bir bölümü ve imalat sektörünün %12 oranına sahip bir bölümü kapanma noktasına gelmiş bulunmaktadır. Bankacılık sektörleri ile alınacak ortak kararlar

doğrultusunda ortaya konulacak olan finansal destekler, hükümet tarafından teşvik edilerek sağlanmalıdır (McKinsey, 2020).

Sermaye piyasaları için sağlıklı bir finans sisteminin işleyişi tüm finansal piyasaları ve finans dışı paydaşlara, yatırımcılara, tahvil ve hisse senetlerindeki değerlere olan hareketliliği arttıracak olup, bankacılık sektörüne sunulacak olan destekler sayesinde ise finansal oynaklığın reel ekonomi üstündeki etkilerinin sınırlandırılmasına ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Diğer yandan Türkiye’de küresel değer zincirinde bozulmadan olumsuz yönde etkilenen imalat sanayi işletmeleri için de yine devlet tarafından desteklenen adımların atılmasına gereksinim duyulmaktadır (TSKB, 2020).

Türkiye’de alınması gereken önlemler, işletme sermayelerinin ihtiyaçlarını ön planda tutan türden olmalıdır. Covid-19 döneminde en çok zorluğu hisseden KOBİ’lerin hedeflenerek, Avrupa’nın KOBİ’lere sunduğu destek paketleri örnek alınmalıdır. Fransa 2 milyar euroluk bir paket açıklarken, İngiltere KOBİ’lere yönelik düşük maliyetli kredi programlarını başlatmıştır. Türkiye’de de KOBİ’lere yönelik ilave işletme sermaye desteklerinin verilmesine yönelik olarak bankalar likidite hatları meydana getirmelidir (TSKB, 2020).

Covid-19 ‘un sermaye piyasalarına ve genel olarak finansal piyasalara olan etkilerini azaltmaya yönelik çokça finansal fırsat sunulmaktadır (TSKB, 2020). En genel hali ile bu fırsatlarda işgücünün korunumu ve desteklenmesi ile küresel değer zincirinde yaşanan bozulmalardaki olumsuz etkilerden sakınılması gerekmektedir.

Sermaye piyasalarındaki hareketliliğin olumlu yönde ilerlemesi için Türkiye’nin imalat sanayi deki gücünü arttırmaya ihtiyacı olacaktır. Çin tarafından sağlanan %5 oranındaki girdileri AB ülkelerinin %6 dolayındaki oranları izlemektedir. Bu yüzden Türkiye imalat sanayinin %10’dan fazlasında kullanılmakta olan girdilerde sorun yaşamamak için imalat sanayiye önem vermelidir (TSKB, 2020).

Bunların yanı sıra işletme sermayesi miktar ve vade anlamına dikkat edilmesi gereken diğer konudur. Kısa vadeli krediler, işletme sermayesi ihtiyaçlarında göstergesi temsil etmektedir. Finansal kriz dönemlerinde olduğu gibi şirketler, işletme sermayesi yöntemlerini iyileştirici, bilançolar içinde kilitli kalan nakdi çıkarıcı ve dış finansman ihtiyaçlarını azaltıcı yönde hareket etmelidir. Covid-19’un tüm sektörlerle yaygın biçimde etki etmesi, işletme sermayesi yönetimlerindeki hedeflerin önüne engeller koymaktadır. Bu bakımdan, şirketler somut bir biçimde ekonomik toparlamaların yaşanacağı dönemlere kadar likidite sorunlarının çözümünde dış finansmana başvururken bu noktada hükümet bankalar ile ortak şekilde hareket etmeli ve yardımcı olmalıdır.

2020 yılının ilk 3 ayı içinde Türkiye sermaye piyasalarından yaklaşık olarak 6,9 milyar USD çıkış yaşanmıştır. Bu çıkışın ise 4,7 milyar USD ‘si tahvil piyasalarından, 2,3 milyar USD’lik kısmı da hisse senedi piyasalarından yaşanmıştır. Bu bakımdan sermaye piyasalarına yönelik izlenecek politikalarda uluslararası dış borçlanma piyasalarındaki daralmalar dikkate alınarak, ödemeler dengesinin cari hesaplarındaki denklige rağmen dış borç ödemeleri için finansman veya rezervlere gereksinim olduğu bilinmelidir. Uygulanacak ekonomi politikaları erimekte olan döviz rezervlerinin artırılmasına yönelik, cari dengedeki fon ihtiyaçlarını karşılamak yönünde yapılmalıdır.

Tasarrufların yetersizliği göz önünde bulundurularak bankalarda tutulan dövizin sermaye piyasaları tasarruflarında kullanılabilecek bir alternatif olduğu düşünülmemelidir. Covid-19 ‘un açtığı ekonomik sorunlar, tasarruf

alışkanlıklarında değişimler yaşatacağı için, özellikle sigorta sistemlerine yapılacak olan yatırımlar ve gelecek kaygılarına bağlı tasarruf tiplerinin güçlendirilmesi ile sermaye piyasaları güçlendirilerek.

4. SONUÇ

Ülkeler salgının yanında oluşan ekonomik ve finansal sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Salgının ekonomik etkileri dünya genelinde görülmüş ancak her ülke için aynı sonuçlar doğurmamıştır.

Salgının etkileri ile ilk olarak SPK başta olmak üzere sermaye piyasalarında düzenleyici ve denetleyici etkisi olan kamu otoriteleri aldıkları kararlar sonrası piyasalardaki işlemlerin sağlıklı şekilde devamı için sektörlerin katılımcıları ile faaliyetleri en az şekilde aksamalarla yürütmek için Covid-19 salgınının Türkiye ekonomisine vereceği zararların minimuma indirgenmesi hedeflenmiştir. Sermaye piyasalarında yer alan veya SPK'ya tabi şirketler, bunları dikkate alarak ve süreçlere uyarak hareket etmiştir.

COVID-19 salgını, artan ölü sayısı ve günlük yaşamın bozulması dahil, sürekli büyüyen küresel bir etkiye sahiptir. Hızla değişen bu durumun ortasında, ihraççıların ve finansal kurumların işletmeleri için potansiyel finansal, düzenleyici ve yasal sonuçlarının farkında olmaları gerekmektedir. Şu anda, sermaye piyasalarına yaklaşan ihraççıların tepkileri karışıktır. Asya Pasifik bölgesinde şubat ve mart aylarında ocak ayına göre başlatılan halka arzlarında kademeli bir artış olduğunu fark ederken, başka yerlerde çok sayıda anlaşma ertelenmiştir. Risk azaltma, bilinçli halka arz kararları için anahtar rol oynamıştır. Halka arzları veya sermaye artırımını ile baskı yapmaya karar veren ihraççılar için, virüs durumunun işletmeleri üzerindeki herhangi bir etkisi veya potansiyel etkisi ile ilgili uygun risk faktörlerini ve açıklamalarını içermeleri gerekli olmuştur.

Türkiye'nin dış borçlarda net ödeyen taraf olması, kısa vadeli sermaye çıkışı ve döviz açığının yalnızca hizmet gelirleri ile karşılanması, döviz rezervlerinin erimesine yol açabilmektedir. Bu durum iç piyasalarda oluşabilecek düşük tutarlı taleplerin bile döviz kurları üstüne baskı oluşturması ile sonuçlanabilir. En önemli ve yapılması gereken tedbir ve politika ise hükümetlerin finansal yapıdaki hareketliliği artırıcı atılımları, KOBİ'lerin düşük faizli banka kredileri ile desteklenmesine yönelik devlet teşvikleri yapılmalı ve imalat sanayi artırılmalıdır.

Covid-19'u sermaye piyasalarında oluşturduğu krizin yarattığı arz talep şokunun enflasyon üzerindeki etkileri büyük oranda döviz kuru, ara mal, emtia ve petrol fiyatlarındaki gelişmeler ile görülmektedir. Enflasyonun bu seviyeleri korunarak edilerek değerlendirilmelidir. Dış ticarete oluşan talebin düşmesi ile gerileyen ihracat ve ithalatta artan vergiler, üretimin ve tüketimin düşmesinden dolayı azalacağı için buna yönelik ek paketler açıklanarak ihracat ve ithalat desteklenmelidir. Almanya, İspanya, İtalya ve Amerika'daki paketler örnek alınmalıdır. Pandemiden dolayı oluşan uluslararası taleplerdeki kaymalara bağlı tedarik zincirindeki değişimlerin Dış Ticaret Denge'sini bozduğu Türkiye, Cari Denge'nin korunması için petrol ve emtia fiyatlarındaki durgunluğa karşı yeni ekonomik paketler açıklamalıdır.

Covid-19'un Türkiye sermaye piyasalarında oluşturduğu sorunlara karşın ülkede cari açık, bütçe açığı ve tasarruf açığı üçlüsü ve içinde bulunan jeopolitik durumun getirdiği olumsuzluklar ekonomiyi kırılgan bir hale getirmektedir. Dövizle ilgili bir halde hareket eden Türkiye Ekonomisi, bu kırılganlıklardan büyüme, istihdam, yatırım, enflasyon ve diğer makro değişkenlerde yaşadığı krizlerle zarar görmektedir. Türkiye sermaye piyasaları, düşük katma değerli üretim yapısını

mutlak bir yapısal dönüşüm içerisinde sağlıklı bir duruma getirmeli, işletmelerin ve KOBİ'lerin imalat sanayine yönelik desteklenebileceği yardım paketleri açıklanmalıdır.

KAYNAKLAR

Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (Covid-19) Salgını ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi. 4(1), 7-21.

Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkilerinin Makroekonomik Analizi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek) s.191-221.

Akça, M. (2020). Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD) CİLT 7 SAYI 5 Yıl 2020, s. 45-64

Al-Awadhi, A. M., Al-Saifi, K., Al-Awadhi, A., & Alhamadi, S. (2020). Death and Contagious Infectious Diseases: Impact of the COVID-19 Virus on Stock Market Returns. Journal of Behavioral and Experimental Finance, 27, 1-5.

Andersen, A. L., Hansen, E. T., Johannesen, N., & Sheridan, A. (2020). Consumer Responses to the COVID-19 Crisis: Evidence from Bank Account Transaction Data. Working Paper.

Baker, S. R., Bloom, N., Davis, S. J., & Terry, S. J. (2020). Covid-induced economic uncertainty (No. w26983). National Bureau of Economic Research.

Barua, S. (2020). Understanding Coronanomics: The economic implications of the coronavirus (COVID-19) pandemic. Manuscript.

Botta, A., Caverzasi, E., & Russo, A. (2020). Fighting the COVID-19 emergency and relaunching the European economy: debt monetization and recovery bonds.

de España, B. (2020). Reference macroeconomic scenarios for the Spanish economy after Covid19. Economic bulletin/Banco de España [Artículos], n. 2, 2020.

Eğri, T. ve Doğaner, A. (2020). İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Covid-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı Yıl:19 Sayı:37 Bahar (Özel Ek) , İstanbul s.128-145.

Gormsen, Niels J., and Ralph S. J. Koijen,(2020), Coronavirus: Impact on Stock Prices and Growth Expectations, Working Paper

İmamoğlu, Z. (2020) "Türkiye'de Ekonomik Görünüm", TÜSİAD, Bilgi Notu.

Keleş, Emrah, (2020). Covid-19 ve BIST-30 Endeksi Üzerine Kısa Dönemli Etkileri. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Yıl:20 Cilt:42 Sayı: 1 s. 91-105

Liu, H., Manzoor, A., Wang, C., Zhang, L., & Manzoor, Z. (2020). The COVID-19 Outbreak and Affected Countries Stock Markets Response. International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(8), 1-19.

Loayza, N. V., & Pennings, S. (2020). Macroeconomic policy in the time of covid-19: A primer for developing countries.

McKinsey (2020, March 23); Global Benchmark of Economic Stimulus Packages in Response ot Covid-19.

NyTimes (2020). Senate Approves \$2 Trillion Stimulus After Bipartisan Deal, [Duyuru] , Erişim: 04.08.2020. <https://www.nytimes.com/2020/03/25/us/politics/coronavirus-senate-deal.html?action=click&module=RelatedLinks&pgtype=Article>

Onali, E. (2020). Covid-19 and Stock Market Volatility. Available at SSRN 3571453.

ourworldindata (2020). Covid Cases. [Duyuru], Erişim: 04.08.2020. <https://ourworldindata.org/covid-cases>

Soylu, Özgür Bayram (2020). Türkiye Ekonomisinde Covid-19'un Sektörel Etkileri, ASEAD Cilt 7 Sayı 5, İstanbul, s. 169-185.

SPK, (2020). Duyuru Metni, [Duyuru] , Erişim: 04.08.2020. <https://www.spk.gov.tr/Duyuru/Dosya/20200413/0>

Statista, (2020). Turkey 2020. [Online Kitap] , Erişim: 04.08.2020. <https://www.statista.com/study/48360/turkey/>

Tayar, T., Gümüştekin, E., Dayan, K., Mandi, E., (2020). Covid-19 Krizinin Türkiye'deki Sektörler Üzerindeki Etkileri: Borsa İstanbul Sektör Endeksleri Araştırması. The Journal of Social Sciences Institute Yıl: 20 Sayı: Salgın Hastalıklar Özel Sayısı s. 293-320.

Taymaz, Erol, (2020). COVID-19 tedbirlerinin ekonomik etkileri ve politika önerileri, [Duyuru] , Erişim: 04.08.2020. www.sarkac.org

TCMB (2020). Enflasyon Raporu, Nisan 2020

Torun Kayabaşı, Ehlinaz (2020). Covid-19'un Piyasalara Ve Tüketici Davranışlarına Etkisi, ASEAD Cilt 7 Sayı 5, İstanbul, s.15-25.

TSKB (2020). Covid-19 Salgınına Karşı Türkiye'nin Direncini Arttırmak. TSKB Ekonomik Araştırmalar [Online Kitap]. , Erişim: 04.08.2020. http://www.tskb.com.tr/i/assets/document/pdf/TSKB_COVID-19_200420.pdf

TÜRMOB (2020). Korona Salgınının Türkiye Ekonomisine Etkisi Değerlendirmeler ve Öneriler Raporu [Online Kitap]. , Erişim: 04.08.2020. <https://www.alomaliye.com/wp-content/uploads/2020/04/turmob-covid-19-rapor-min.pdf>

WHO (2020). Novel Coronavirus (2019-nCoV) Situation Report-1. [Duyuru]. , Erişim: 04.08.2020. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>

World Bank. (2020). Europe and Central Asia Economic Update, Spring 2020: Fighting COVID-19. Washington, DC: World Bank.

Yan, C. (2020). COVID-19 Outbreak and Stock Prices: Evidence from China. Available at SSRN 3574374.

Yetgin, M. A. (2020). Koronavirüsün Borsa İstanbul'a Etkisi Üzerine Bir Araştırma ve Stratejik Pandemi Yönetimi, Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt5/Sayı2, Karabük.